

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЧИТАННІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLINGUISTIC PREREQUISITES FOR THE FORMATION ENGLISH COMPETENCE IN READING FOR SENIOR STUDENTS AT SCHOOL

У статті розглянуто питання щодо загальної характеристики іношомовної компетентності у читанні, цілей її формування в учнів старшої школи. Виокремлено складники компетентності у читанні, такі як вміння, навички, знання і комунікативні здібності. Обґрунтовано етапи формування компетентності у читанні. Визначено вправи, засоби формування іношомовної компетентності у читанні та способи контролю рівня її сформованості.

Утверджено думку про те, що вміння читати дає можливість випускникам школи у своїй подальшій роботі та навчанні користуватися літературою іноземною мовою для пошуку інформації за фахом, задоволення своїх читачьких чи творчих інтересів, удосконалення умінь усного мовлення тощо. Розглянуто сім рівнів розуміння під час навчання читання іноземною мовою. Найбільш доцільними прийомами роботи з текстами є множинний вибір, поділ на категорії, відновлення пропусків, поділ тексту на абзаци, відновлення послідовності, правильні/неправильні твердження, складання плану, відповіді на запитання, вправа на доповнення.

Цікавим і корисним способом розвитку читачької та інформаційної компетентностей є соціальні мережі.

Ефективність навчання інформаційної та читачької компетентностей учнів на уроках англійської мови підвищується. В реаліях сучасних інтеграційних процесів в Україні педагог, який дійсно прагне навчити учнів таким важливим у сучасному світі компетенціям, повинен йти в ногу з часом, керуватися сучасними нормативами навчання англійській мові, використовувати оновлені підручники з якісним графічним та інформаційним оформленням, намагатися вмотивувати учнів до вивчення іноземної мови, використовувати оптимальну для їх інтелектуального та психофізичного розвитку кількість мовного й мовленнєвого матеріалу.

Ключові слова: іношомовна компетентність у читанні, навички, вміння, знання,

комунікативна здібність, етапи, вправи, засоби, контроль.

The article considers issues related to the general characteristics of foreign language competence in reading, the goals of its formation in high school students. The components of competence in reading are identified: skills, abilities, and knowledge and communication skills. The stages of formation of competence in reading are substantiated. Exercises, means of formation of foreign language competence in reading and ways of control of the level of its formation are determined.

It is believed that the ability to read allows school graduates in their further work and study to use foreign language literature to search for information on the specialty, to satisfy their reading or creative interests, to improve oral skills and more. Seven levels of comprehension in teaching reading in a foreign language are considered. The most appropriate methods of working with texts are: multiple choices, division into categories, restoration of spaces, division of text into paragraphs, restoration of sequence, correct / incorrect statements, drawing up a plan, answering questions, exercises for additions.

Social networks are an interesting and useful way to develop reading and information competence.

The effectiveness of teaching information and reading competencies to students in English lessons is increasing, in the realities of modern integration processes in Ukraine, a teacher who really seeks to teach students such important competencies in the modern world must keep up with the times, follow modern English language standards, use updated textbooks with high-quality graphic and informational design, try to motivate students to learn a foreign language, use the optimal amount of language and speech material for their intellectual and psychophysical development.

Key words: foreign language competence in reading, skills, abilities, knowledge, communicative ability, stages, exercises, means, control.

УДК 373.5.016:81'243
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.10>

Власюк І.В.,
аспірант кафедри англійської філології
Тернопільського національного
педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка,
вчитель англійської та німецької мов
Тернопільського навчально-виховного
комплексу «Школа-колегіум
патріарха Йосифа Сліпого»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах глобалізації економічних, культурних та освітніх процесів, створення загальноєвропейського економічного та освітнього простору, стрімкого розвитку цифрових та інформаційних технологій підготовка студентів до успішної міжкультурної комунікації стає пріоритетним завданням національної системи освіти [1; 3].

У зв'язку з цим проблема формування в учнів старших класів міжкультурної лінгвістичної компетенції набуває великого практичного значення. Вирішальну роль у розв'язанні цієї актуальної задачі відіграє навчання іноземній мові, яке, як зазначається в чинних навчальних програмах з цього предмету, націлено на «формування в учнів іношомовної комунікативної компетенції в єдності її

складових частин» [3, с. 5]. Однією зі складових частин комунікативної компетенції є міжкультурна лінгвістична компетенція.

Міжкультурна лінгвістична компетенція (*intercultural linguistic competence*) – багатовимірна і надпредметна властивість особистості, змістом якої є готовність і здатність правильно конструювати граматичні форми й синтаксичні побудови відповідно до норм конкретної мови.

Міжкультурна лінгвістична компетенція передбачає таке:

- розвинені вміння та навички здійснювати вибір лінгвістичної форми й способу мовного вираження, адекватно відповідним умовам акту комунікації, тобто ситуації спілкування, цілям та очікуваним результатам, соціальним і функціональним ролям партнерів по спілкуванню;

- готовність і здатність використовувати певну стратегію і тактику мовної взаємодії;

- оволодіння національно-культурною специфікою країни мови, що вивчається, і вміння будувати свою мовну й немовну поведінку відповідно до цієї специфіки;

- вміння учнів орієнтуватися в соціальній ситуації і керувати нею, що знаходить своє практичне вираження в умінні вступати в контакт і його підтримувати [2; 4].

У процесах навчання шкільним предметам, в тому числі англійській мові, існує деякий «розрив» між освітою і реальним життям, що вказує на необхідність затвердження в педагогічній свідомості нової парадигми освіти, що конкретизує результати навчання, виховання й розвитку дитини в таких поняттях, як «компетенція» і «компетентність».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчання читання розглядалася багатьма методистами, серед яких можна виділити Н.Д. Гальськову, Н.І. Гез, З.І. Кличнікову, Є.І. Пасова, С.К. Фоломкіну, Є.А. Адамовича, З.А. Ачейкіну, А.А. Горбунову, В.Г. Горець, В.О. Острогорського, К.Т. Полєкіну, Є.Є. Рунову, Н.А. Щербакіну, М.В. Яковлєву.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте недостатньо уваги приділено психолінгвістичним передумовам формування англомовної компетентності у читанні в учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти.

Мета статті. Метою роботи є дослідження психолінгвістичних передумов формування англомовної компетентності у читанні в учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Уміння читати дає можливість випускникам школи у своїй подальшій роботі та навчанні користуватися літературою іноземною мовою для пошуку інформації за фахом, задоволення своїх читацьких чи твор-

чих інтересів, удосконалення умінь усного мовлення тощо.

Читання – це вид мовленнєвої діяльності, спрямований на смислове сприйняття графічно зафіксованого тексту. Відповідно, головною метою читання можна вважати отримання й перероблення письмової інформації.

Процес розпізнавання тексту миттєвий, коли людина володіє набором лексичних, фонетичних і граматичних інформативних ознак.

Сприйняття й осмислення тексту відбувається одночасно в реальному процесі читання, а навички та вміння, які забезпечують сам процес, прийнято ділити на такі дві групи:

- перцептивна переробка тексту (сприйняття графічних знаків і співвіднесення зі значенням, тобто перекодування зорових сигналів у смислові одиниці);

- смислова переробка тексту (встановлення смислових зв'язків між мовними одиницями різних рівнів і відповідно до змісту тексту, саме ці вміння забезпечують розуміння тексту як закінченого мовного висловлювання) [5].

Під час читання очі читача виробляють короткі скачки, фіксуючись на об'єкті задля вилучення інформації. Дослідження за рухами очей визначили, що вони діляться на такі два типи:

- установчі, пошукові та коригувальні рухи;

- рухи, які беруть участь у побудові образу та впізнанні сприйманого об'єкта.

Звертаючись до мовних механізмів читання, можемо відзначити те, що, як і в усному спілкуванні, значну роль будуть відігравати пам'ять, прогнозування й мовний слух, незважаючи на те, що проявляють себе в читанні вони трохи інакше. Важливість мовного слуху в акті читання визначається особливістю звукобуквенної системи друкованого тексту.

Засвоєння змісту відбувається на основі складних логічних операцій, підсумком яких є установка зв'язків у тексті та перехід «від розгорнутих слів до смислових віх».

Особливістю рівнів розуміння є те, що вони не мають ступінчасто-структурний характер. Отже, читаючи певний текст, читач може бути тільки на якомусь одному рівні розуміння, а читаючи зовсім інший текст, він може перебувати на іншому рівні розуміння. Внаслідок того, що рівень розуміння визначається багатьма факторами, можна побачити різні співвідношення типу, виду, плану й ступеня розуміння. Найбільш типовими під час навчання читання іноземною мовою є сім рівнів розуміння [3].

На першому рівні читач ідентифікує окремі об'єкти, слова, про які йдеться в тексті. Другий рівень передбачає, що читач сприймає вже словосполучення, що вимагає знання граматичного аспекту мови. Третій рівень характеризується

розумінням окремих речень. На четвертому рівні читач розуміє текст, вибудовує смислові зв'язки між реченнями. П'ятий, шостий і сьомий рівні різняться зі ступенями розуміння [4].

Читання як рецептивна мовна діяльність складається з осмислення і сприйняття писемного мовлення. Інформація надходить через зоровий канал. Важливе місце під час читання посідають зорові відчуття. Читання завжди супроводжується промовлянням матеріалу у вигляді внутрішньої мови або розгорнутою промовою під час читання вголос. Виходячи з цього, можемо сказати, що важливу роль відіграють моторні відчуття. Слухові відчуття є обов'язковим елементом читання, оскільки читач чує самого себе [2; 4].

Не можна не помітити, що сприйняття й осмислення відбуваються одночасно. Ці компоненти тісно пов'язані між собою. Розуміння залежить від якості сприйняття тексту. Такі помилки у сприйнятті, як неправильне читання слів, призводять до спотворення сенсу. Одночасно неправильне розуміння сприяє неправильному вгадуванню форми слова тощо.

Під час слухання й читання працюють однакові психологічні процеси для розуміння змісту прочитаного.

Однак існують особливості, властиві тільки читанню. Засвоєння інформації під час читання відбувається в більш комфортних умовах, які обумовлені більшою виразністю зорових образів, на відміну від слухового сприйняття і тривалості їх впливу. Слід зазначити, що зміст матеріалу під час читання зазвичай складніший. Вибір теми для усного мовлення, як правило, падає на близькі мовцеві аспекти або на ті, що стосуються безпосередньо його. Під час читання спектр питань різноманітніший, особливо на середньому й старшому етапах навчання іноземній мові. Для автентичних текстів і науково-популярної художньої літератури країни мови, що вивчається, характерні відсилання до тем, що відображає побут та історичні факти, що сприяє ознайомленню з культурою країни.

Уміння працювати з навчальною інформацією включає вміння виділяти в тексті головне, розбивати текст на частини, знаходити в підручнику необхідну інформацію, переконструювати текст (скоротити, змінити, доповнити), робити узагальнення по декількох параграфах, розділах, скорочувати об'ємний текст, не спотворюючи сенсу тексту.

Працюючи з підручниками, ми часто стикаємося з обмеженим набором методів роботи з текстами, і це не дає змогу повною мірою розвивати читацькі здібності учнів. Крім того, гарно сформовані навички зрілого читання є необхідною умовою для успішного складання державної атестації [9, с. 24].

На момент закінчення школи випускники повинні вміти таке:

- виокремлювати загальну інформацію з документів, що використовуються в повсякденному спілкуванні (короткі повідомлення для друзів, оголошення, проспекти, меню тощо);

- знаходити загальну й детальну інформацію з документів, що використовуються в повсякденному житті (оголошення, проспекти, меню, розклад руху поїздів тощо);

- виділяти детальну інформацію про осіб, факти, події тощо;

- розрізняти фактографічну інформацію і враження;

- сприймати точки зору авторів на конкретні та абстрактні теми;

- розуміти різножанрові тексти, включаючи уривки художніх творів та творів публіцистичного стилю;

- розуміти структуру тексту й розпізнавати зв'язки між його частинами [9].

Існує багато різних класифікацій видів читання. Нині набула поширення класифікація читання, запропонована С.К. Фоломкіною, яка включає навчальне, ознайомлювальне, оглядове й пошукове.

Найбільш доцільними прийомами роботи з текстами є множинний вибір, поділ на категорії, відновлення пропусків, поділ тексту на абзаци, відновлення послідовності, правильні/неправильні твердження, складання плану, відповіді на запитання, вправа на доповнення.

Через навчання різним видам читання та застосування найбільш ефективних методів та прийомів роботи з текстами на уроках англійської мови ми формуємо інформаційну компетенцію учнів, їх спроможність переносити навички зрілого читача в інші сфери життя для досягнення життєвого успіху.

Читання виступає як засіб навчання (для здобуття інформації, оперування нею). Тут ми можемо говорити про формування інформаційної компетенції, а саме готовності й потреби працювати з джерелом інформації, що має величезне значення в сучасному світі.

Варто зазначити, що робота з навчання читанню вимагає від учителя ретельної підготовки, глибоких теоретичних знань, творчого підходу та цілеспрямованості. Однак результат заслуговує роботи та уваги [5, с. 33].

Говорячи про навчання читанню як засобу комунікації під час навчання іншим видам МД, не можемо не згадати градацію вправ, а саме передтекстових, для роботи під час читання тексту, післятекстових.

Передтекстові завдання спрямовані на зняття різних труднощів (від лексичних до країнознавчого характеру). Це можуть бути різні асоціограми, зображення, плани, висловлювання припущень, заголовки, переклади, різні роздавальні матеріали. Тестові завдання можуть бути закритими

та відкритими. Післятекстові завдання (відкриті) зазвичай є творчими й виводять на більш високий рівень усної або письмової комунікації [5, с. 40].

Під час навчання читанню розкривається ще одна важлива роль тексту, а саме текст як засіб розвитку іншомовної культури особистості. При цьому таким засобом стає саме автентичний текст (з англ.) за визначенням «дійсний, справжній, відповідний справжньому».

Саме автентичний текст передає всю різноманітність іноземної мови, всі його стилістичні особливості, допомагає учням орієнтуватися в ситуації: чи йдеться про класичну літературну мову (різних історичних періодів) або ми стикаємося з розмовною мовою, для якої характерне застосування різних кліше, сленгу, усічених речень, ідіом, а також різних варіантів англійської мови, а саме британської та американської.

Інша, на наш погляд, основна цінність автентичного тексту полягає в передачі реалій, властивих іншомовній культурі та відсутніх у нашій (або таких, що не збігаються). Учні не просто виконують те, що від них заздалегідь очікується, не просто працюють над лексикою і граматику, а із захопленням відкривають для себе якісь поняття, занурюються в спосіб життя зарубіжних країн. Мотивація при цьому дуже сильна, під час залучення в діяльність (в нашому випадку – навчальну) не залишається місця байдужості.

Таким чином, цілком очевидним є зв'язок читацької та інформаційної компетентності, адже обидві передбачають роботу з інформацією. Водночас інформаційна компетентність пов'язана з роботою з інформацією у всіх її формах і проявах, зокрема з тією, що передбачає використання інформаційних технологій, комп'ютерних телекомунікацій.

Складовими частинами інформаційної компетентності є такі:

- володіння конкретними навичками використання технічних засобів (від телефону до комп'ютера та комп'ютерних мереж);
- уміння вивчати іноземну мову з використанням соціальних програмних засобів, ігор, соціальних мереж;
- уміння створювати інформаційні об'єкти іноземними мовами;
- спілкування англійською мовою з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- уміння працювати з різною інформацією;
- уміння отримувати інформацію з різних джерел (зокрема, з електронних), представляти її у зрозумілому вигляді та ефективно використовувати;
- володіння основами аналітичної переробки інформації.

Отже, важливо наголосити на необхідності вивчення читацької та інформаційної компетент-

ностей учнів старших класів, оскільки така вікова категорія дітей потребує збагачення знаннями та уміннями в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, а також здійснення інформаційного діалогу в єдиному інформаційному просторі.

Для розвитку інформаційної компетентності доцільно буде таким чином використовувати комп'ютер на уроках англійської з учнями старших класів:

- онлайн-перекладачі;
- лекція мовою носія;
- тематичні ілюстративні матеріали;
- онлайн-вправи Esprintable.com;
- проєктні роботи, захист проєктних робіт;
- перегляд фільмів (країнознавчих);
- тематична мультимедійна презентація на різні частини уроку;
- віртуальні екскурсії;
- тести;
- виклад граматики, граматичні вправи.

Перевагами використання інформаційних технологій є такі:

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійної роботи учнів;
- зростання обсягу виконаних за урок завдань;
- підвищення мотивації та пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи;
- онлайн-тести та онлайн-вправи для відпрацювання лексичного й граматичного матеріалу, перевірки лексичного запасу, виконання вправ.

Перевагами використання онлайн-словників є такі:

- зручність використання;
- доступність;
- швидкість.

Існують різні види англійських словників, а саме тлумачні, двомовні, ономастичні, орфоепічні, орфографічні. Все залежить від того, який для вас зручніший. В англійських онлайн-словниках слова мають тлумачення й варіанти вживань.

Існують також різні тематичні словники, сленгові словники, словники з можливістю прослухати слова, які озвучуються за допомогою голосу.

1) Тематичний словник із визначеннями слів у вигляді анімаційних картинок. Словник має багато іншої інформації та вправ, тому підходить для комплексного вивчення англійської мови.

2) Словник словосполучень. За його допомогою можна вивчити сталі вирази, словосполучення тощо. Ресурс особливо корисний для блогерів і тих, кому потрібно писати більш складні тексти англійською мовою (наприклад есе, бізнес-пропозиції та презентації).

3) Віртуальні екскурсії. Наприклад, 3D-тур резиденцією королеви дасть змогу оглядати інтер'єр у бажаному напрямку та роздивлятися деталі. До того ж онлайн-гіди запропонують відвідувачеві цікаво викладену історію погляду на дім

англійської королеви. Подивитися відео можна на YouTube зі смартфонів або настільних ПК.

4) Вчительський блог. Можна використовувати блог у старшому класі для такого:

- перегляд з учнями навчальних відеофільмів, екранізацій творів, відеоуроків;

- розширення можливостей використання наочних матеріалів;

- публікація анкет, опитування, онлайн-тестів, різноманітних слайд-шоу, репортажів про життя класу;

- висвітлення рекомендацій для учнів щодо вивчення тих чи інших тем;

- обмін корисними посиланнями на ресурси Інтернету;

- обмін знаннями з ІКТ (з колегами).

Цікавим і корисним способом розвитку читацької та інформаційної компетентності є такі соціальні мережі:

1) “Conversation Exchange”, де можна спілкуватися як письмово, так і в скайпі чи в іншій формі усно онлайн;

2) “Speaku” – сайт для спілкування з красивим інтерфейсом та зручною навігацією;

3) “Babel Village” – свого роду соціальна мережа для спілкування, обміну думками та досвідом, зручний та красивий ресурс, який приємно використовувати;

4) “Babbel”, що має багато платних послуг, проте його користь полягає в тому, що тут можна спілкуватися з іншими людьми, які також вивчають англійську або є носіями мови.

Висновки. Підбиваючи підсумок вищезазначеного, відзначаємо, що сутність процесу читання полягає в декодуванні графічних символів і перекладі їх у розумові образи. У зв'язку з цим процес читання формується з двох етапів, а саме зорового сприйняття та осмислення прочитаного. Оволодіння технологією читання реалізується в результаті виконання передтекстових, текстових і післятекстових вправ. Застосування всіх трьох етапів належною мірою дає змогу учням оволодіти вмінням ефективного читання іноземною мовою, а також сприяє розвитку основних базових технологій роботи з текстом.

Ефективність навчання інформаційній та читацькій компетентностям учнів на уроках англійської мови підвищується. В реаліях сучасних інтеграційних процесів в Україні педагог, який дійсно прагне навчити учнів таким важливим у сучасному світі компетенціям, повинен йти в ногу з часом, керуватися сучасними нормативами навчання англійській мові, використовувати оновлені підручники з якісним графічним та інформаційним оформленням, намагатися вмотивувати учнів до вивчення іноземної мови, використовувати оптимальну для їх інтелектуального та психофізичного розвитку кількість мовного й мовленнєвого матеріалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Берман И.М. Методика обучения английскому языку. Москва : Просвещение, 1970. 290 с.

2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

3. Бігич О.Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні. *Іноземні мови*. 2012. № 1. С. 19–30.

4. Борецька Г.Е. Методика формування іншомовної компетентності у техніці читання. *Іноземні мови*. 2012. № 1. С. 3–8.

5. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учебное пособие для студентов лингвистических университетов и факультетов иностранных языков высших учебных заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2006. 336 с.

6. Демьяненко М.Я. Основы общей методики обучения иностранным языкам. Киев : Издательское объединение «Вища школа», 1984. 255 с.

7. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навчальний посібник. Київ : Інкос, 2006. 248 с.

8. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013.

9. Общая методика обучения иностранным языкам : хрестоматия / сост. А.А. Леонтьев. Москва: Русский язык, 1991. 360 с.